

Az Írott Szó Alapítvány és a Magyar Napló kiadásában a *Magyar Irodalom Zsebkönyvtára* sorozatban jelent meg 2009-ben Vasadi Péter *Válogatott versei* című kötete, a válogatást Végh Attila végezte, ő írta a kötet utószavát is.¹

44 Szénási Zoltán

„SZÉPEN LÁZADJ”!

Vasadi Péter költészetéről

válogatott verseinek

megjelenése kapcsán

Ebben a sorozatban a magyar irodalomtörténet mára már halhatatlanná vált nagyjainak (a teljesség igénye nélkül: Ady Endre, Ambrus Zoltán, Arany János, Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel, József Attila, Szabó Lőrinc) életművéből található gyűjtemény az adott író, költő életművét kutató, esetenként gondozó iro-

dalomtörténész válogatásában. A sorozat másrészt (s tegyük hozzá ez idáig kisebb részben) „kortárs klasszikus”-ok műveiből válogat. Így kap helyet itt Vasadi Péter is.

Be kell, hogy valljam: ezen a ponton máris elbizonytalanodom. Mert bár feltétlenül üdvözlöm a sorozatszerkesztő választását, mégsem tudom, Vasadi Péter mennyire tartozik a „kortárs klasszikus”-ok közé. Nem abban az értelemben gondolom ezt, ahogy általában szokás „nagy költő”-ről és „kis költő”-ről beszélni. Ezzel az eleve értékítéletet hordozó minősítéssel kapcsolatban ugyanis Ignotus egyik Aydról írott kritikájának zárzata jut eszembe: „Hogy kis költő-e vagy nagy-e, az a szabója dolga, aki varr rá. Igaz költő, és minden szava költészet, s ez a gyönyörű benne.” Valahogy így vagyok én is Vasadi Péterrel, aki nem „sztár” abban az értelemben, ahogy időnként nálunk az írók vagy költők is sztárok tudnak lenni. Épp ezért találok nagyon pontosnak Végh Attila *Utószó*ban közölt megállapítását: „Költő. Olyan, akire emlékezni fognak. Nincsenek sokan. Sosem voltak sokan. Az emlékezetet – vigyázat, nem a sikert, nem a dicsőséget! – azok érdemlik ki, akiknek szavaiban a legmetszőbb objektivitás a legbensőbb szubjektivitással együttműködik.”

Subjektivitás és objektivitás viszonya az irodalom, a költészet örök problematikája, korszakok, irányzatok, életművek írhatók le e kettő relációjának elemzésén keresztül. Végh Attila megjegyzése mégsem túl általános ahhoz, hogy Vasadi költészetének számos lényeges vonását ne tudnánk levezetni belőle. Kezdjük az irodalmi hagyományhoz való viszonnyal! A modern magyar irodalom tradíciójából Vasadi leginkább azokkal a költőtársakkal és -elődökkel rokonítható, akiknek műveikben a versszubjektum és a szemlélt, valamint a versekben újraalkotott világ viszonyát a dolgokra irányuló figyelem

és/vagy a költői tanúságtétel jellemzi. Mindenekelőtt a Vasadi Péter számára különösen fontos költőt, Pilinszkyt emelhetjük ki. Vasadi visszaemlékezéseiben többször megidézte a költővé avatásnak azt a szinte rituális mozzanatát, amikor a szerkesztőségbe bevitt versekről Pilinszky, az „ügyeletes szerkesztő” kimondta: „Igen, ez költészet.” Pilinszkyhez már csak 45 azért is szoros kapcsolat fűzi Vasadit, mivel mindkettőjük meghatározó személyes élménye a második világháború, s költészetüknek talán legfontosabb forrása a keresztény tradíció. Pilinszky költői tanúságtétele, a tények mögött elérni kívánt valóság felé törekvés is könnyen rokonítható Vasadinak a Lét szépségét felragyogtatni vágyott költészet-felfogásával. „[I]gazságfogalma nagyon közel van ahhoz, amit Martin Heidegger munkából ismerünk – írja Végh Attila –. A Vasadi verseiben élő igazság nem más, mint a lét megmutatkozása, el-nem-rejtettsége, amit a régi görögök alétheiának mondtak.” Vasadi lírája azonban lényegesen különbözik is a mindvégig a csend, a végleges elhallgatás határán születő Pilinszky-lírától, s az önmagába záródó, hermetikus versvilág is kevésbé jellemzi Vasadi költészetét, mint Pilinszkyét, s ebből fakadóan a költői nyelvhez való viszonyuk is más. Vasadi verseiben tudatosítja is ezt a különbséget. A *Mélypont* című (eredetileg az *Új Forrásban* publikált) vers beszélője például kifejezetten szembeállítja magát Pilinszkyvel, de úgy, hogy közben a Pilinszky-líra kulcsszavait ismétli: „A mélypontnak nincs ünnepe. / Sem dísze, terme, ünnepe. / A mélypont hal-doklásunk cseléd- /szobája. / Mint egy kocka, négyszögletes. / Falai egymáshoz közelednek. / A dombját fönt letapigatták. / Zuhannak rá most súlyosan / kidöntött pálmafák.” Mindazonáltal ebben a költői gesztusban mégsem az elutasítás ragadható tetten, hanem a folytonos lírai dialógus beszélői pozícióinak a kijelölése, annak a személyközi távolságnak a tudatosítása, ami a párbeszédhez elengedhetetlenül szükséges. Hisz csak akkor és úgy jöhet létre értelmes dialógus, ha a beszélgető szerepek világosan különválasztatnak, s a párbeszéd során a saját előfeltevéseink, magunkról, a világról, a másikról alkotott meggyőződéseink kockára tétetnek. Ezt a versekből kiolvasható hermeneutikai pozíciót nemcsak a Pilinszkynek szentelt vers (*P. J.*) igazolja, hanem az is, ahogy – némileg talán váratlanul – a legújabb versekben ismét Pilinszky nyelve szólal meg: „Itt ácsorgok, s már mióta / ebben a kalapács-nehéz /kulcsra zárt kapuban, / hogy bemehessek, végre; / Ferenc is így tapogott, / s várakozott a hóban. / S egyszer csak hallom: / Miért csuktátok rám, / fiúk, ezt a karantént? / kiáltja bentről a Bárány.” (*Hogy bemehessek*)

A Vasadi-líra nagyobb hatástörténeti távlatában mindenképpen József Attila költészetét kell kiemelni, akinek több nagy versében is a lírai én egy pontosan körülírt és rögzített helyzetben szólal meg. „Maradsz ma is

Új Forrás 2011/02 – Szénási Zoltán: „Szépen lázadt!”
Vasadi Péter költészetéről válogatott verseinek megjelenése kapcsán

szertartó mesterem. / Érvélem, földem, főpapom.” – írja Vasadi a József Attilának címzett *Magyar költők* című versében. A versbeszélő szituációját megjelenítő térkoordináták Vasadinál sem egyszerűen a világban-lét külső adottságának leírását szolgálják. A *Hó és madarak* című kötet triptichonja (*Fent, Lent, Át*) írja le ennek a térbeliségnek a hagyományos metaforikát felhasználó és újraíró viszonyrendszerét: „A »lent« az lent marad. / Legősbibb televényben / arany pazarlás füstölög. / Az egész »fönt« belőle él, / beléje hullik vissza, / súlytalan.” (*Lent*) Ebben a „fent” és „lent” közti világban ragadható meg a létezőhöz képest mindig transzcendens lét: „A csupa »át« a lét maga.” (*Át*) A világra irányított tekintet, s a figyelés, vagy pontosabban az odafigyelés mikéntjének morális dimenzióit is világosan kirajzoló látásmód lényegében Vasadi egész költészetére jellemző. Ez a figyelem oly módon teremti újra a létező valóságát, hogy nem idealizál, nem szépíti meg a rútat, de nem is kerüli a rút, a visszataszító, az elfogadhatatlan, a botrányos ábrázolását.²

„Nagyon szépnek láthatta őt a százados, hogy megpillantotta benne Isten fiát, de figyelniünk kell arra, hogy mire figyelt. Ha ugyanis arra figyelt volna, ami megjelent számára, hogyan foghatta volna fel szépségét és fiúságát?” – írja Clairvaux-i Bernát passiótörténetet értelmező elmélkedésében. A Vasadi-líra ehhez hasonlóan éppen a dolgokhoz való odafordulás módjából teszi megérthetővé azt az egyetemes világtapasztalatot, amit a római százados is megfogalmazott a keresztre feszített Corpus agóniája és halála látván. Persze Vasadinál nem feltétlenül tűnik el az, ami testi és erkölcsi érzékszerveink által felfogható. Műveiben éppen a versbeszélőhöz kötött pozícióból felnyílna teremtődik meg az a transzcendens perspektíva, mely vagy képes felragyogtatni a teremtett létezők transzcendens valóságban gyökeröző létének szépségét (ennek legmeghittebb példája *Az asszony* című vers), vagy a transzcendens lét által hitelesített és megszentelt moralitásként ellenpontozza a valóság értékhiányos állapotát. Ezzel persze már egy másik hagyománytörténet és világszemlélet felől közelítünk Vasadi Péter lírájához, de éppen a hatástörténeti folyamatoknak az adott költői életműben történő – egyébként talán korántsem váratlan – találkozása akár a József Attila életmű újraolvasására is kihathat.

Ez a gondolatmenet viszont máris továbbvisz egy másik, Vasadi költészete szempontjából lényeges kérdéshez: a katolikus, vagy általában a keresztény költészet problematikájához. Vasadi költészetét és gondolkodásmódját igen jól ismerő és értő Végh Attila a kötet utószavában ehhez, az egyébként megkerülhetetlen témához érve mintha elbizonytalanodna, bizonytalanságát furcsa szószonglorkodással igyekszik leplezni: „Vasadi Péter keresztény költő. A jelzős (határozós?) szerkezet azonban félrevisz. Vasadi Péter keresztény és költő. Kereszténynek nem költő, költőnek nem keresztény.”

Pilinszky óta (aki egyébként maga is Mauriacól kölcsönzi a formulát) magától adódik hívőség és költőség (mint a lét két autonóm tartományának) szigorú különválasztása. Csakhogy véleményem szerint már Pilinszky esetében is ennek inkább történeti okai voltak. Arról a katolikus költészettől választotta le saját költészetét, melyet a két világháború között a *Nyugat* 47 hasábjain Illyés is kritizált, s akinek képviselőivel az „esztéta katolikus” Babits is vitába szállt. Vasadi Péter is jól ismeri ezt a hagyományos értelemben vett katolikus költészetet, erről vall a Végh által is idézett interjújában, de ő maga a babitsi és Mauriac-i értelemben vett egyetemesség jegyében értelmezi újra kereszténység és irodalom viszonyát: „S a tehetség kérdése megkerülhetetlen a művészetben. [...] A költő valahol ott bolyong a világ szíve körül, azaz [...] a leglényeg közelében. Jó esetben pedig benne van. Ettől kezdve minden megnevezés, de az is, hogy milyen iskolához tartozik, másodrangú. Keresztény ihletettségu költészet van. S ez jó, vagy nem költészet.” (Bende József: *A Vigila beszélgetése Vasadi Péterrel*) Ennél pontosabban meghatározni ezt a viszonyt, azt hiszem, nem lehetséges.

És éppen ezért: a transzcendens létbe és létezőbe vetett hit Vasadi lírájában nemcsak a szubjektum versvilágbeli pozícióját, a világhoz, a másikhoz (Másikhoz) és önmagához, önmaga identitásához és személyes integritásához való viszonyát határozza meg, hanem mindez a versekben gyakran és sajátos módon tematizálódik is: „Az ember bőrig ázik benne. / Majd csontjain dobol zápora. / Végül fénylik tőle / a test / mint úrruha a sötétben.” (*A hit*) A hit, a kegyelem áradása nem az ember döntésén, akaratán múlik, *túl* van rajta, viszont – miként az eső elől – behúzódhat védett helyre, elháríthatja magától, kitérhet előle. Vagy „bőrig ázhat” benne, s akkor megindul az az átalakulási folyamat, mely lecsupaszodás és felfénylés egyszerre. Kiüresedés és felmagasztalás. Szervedéssel teli átformálódás: „Csöndes tűz az esője. / Tartsd bele arcod.” (*Kétsoros*) Érdekes, hogy Végh Attila ezt a – válogatásban egyébként nem szereplő „haiku-töredéket” – a költőnek a világhoz való viszonyának összefüggésében értelmezi, s Végh igazát – ismerve Vasadi költészetét – egyéb szöveghelyekkel is alátámaszthatnánk. Véleményem szerint azonban a kettő (hit és világban-lét) éppen a jelenvalólét hármas dimenziójában, a „lent”, a „fent” és az „át” létkoordinátái szerint egybe esik. Az így megélt létezés dezintergráció: „És »fönt« szikrázva szétesünk, / utak futnak belőlünk / mindenfelé, majd / újra össze, újra föl / szoros felhőmagányban, / és mint a víz szökése, újra le, ragyogva, zúgva, félelemben.” (*Fönt*) És reintegráció: „én / és ők, akik egyenként / szuverének – furcsa. / Mondom, magamat megelőzőm, / s egyszer be is érem. / Akkor előre engedem: / már rég csak ön után. / Végre egybeesem. / Végre az Egybe esem.”

Új Forrás 2011/02 – Szénási Zoltán: „Szépen lázadt”
Vasadi Péter költészetéről válogatott verseinek megjelenése kapcsán

(Skizo) A transzcendencia-tapasztalat által ekképpen átformálódott szubjektum nézőpontja határozza meg a Vasadi-versekben feltáruló világ látványát, a versbeszélő világhoz való viszonyát. A teremtettt létező teremtettségénél fogva részeseül a keresztény hagyományban az örök isteni

48 létezőként értett létjelenség szépségéből, s mint ilyen a jelenvalólét létezése is szent. Viszont épp annyira esendő is, amennyire létében végtelenül távol esik az Örök Léttől.

Lét és létező végtelen közelsége Vasadi lírájának az az ontoteológiai tapasztalata, mely olyan költői világtapasztalatként épül be az egész életműbe, mely lényegileg meghatározza a költő világhoz és költői hivatásához való viszonyát is. A líra nyelve ezáltal gyakran olyan ellenbeszédként valósul meg, mely feltárja és leleplezi a létező világ értékhiányos állapotát, de mindezt oly módon teszi, hogy közben felmutatja vagy megsejteti azt az örök és tiszta Szépséget is, melynek tükrében és tudatában ez az érték- és léthiány megragadható, s melyhez visszatérve ez az állapot meg is szüntethető. S bár Vasadi költészete távol esik a posztmodern irodalom relativizmusától és tét nélküli nyelvjátékaitól, mégis a költői szó kimondásának felelősségét úgy teszi az olvasó számára is átsajátítható olvasási tapasztalattá, hogy a beszédmódok sokféleségének köszönhetően mindvégig megőrzi a kimondás szabadságának élményét is. Költői látásmódja a valóságábrázolás realizmusától a valóság fölöttire vagy a jövőre vonatkozó szürrealista vízióig terjed, s versnyelve is a hagyományos líra rímes-ritmikus versbeszédétől a klasszicizált avantgárd versnyelv dikcióján át a depoetizált versbeszédig, s a nyelvi formákat felbontó költői kísérletekig tart. A versbeszéd regiszterei is az ima, az Istenhez való beszéd bensőségétől az íroniáig viszonylag széles skálán mozognak, s jellemzően a személyes hangoltság és a láttatott világ milyensége határozza meg a versbeszéd modalitását: „elmondanád, de nem tudod. / elködösítheted, és / megszólal belül: halál / van ott, ahol a némaság / pecsétel. / se szó, se szótlan. vagyis / csak ő maga. akkor most / csapjatok hatalmas lármát. / elő akár a trágárságokat. / csak ne hallgassatok. / inkább csakugyan bukjatok / bele / de világítson a torkotok.” (*Fényformák*)

Hogy mi Vasadi költészetének belső fejlődési iránya, van-e egyáltalán ilyen, azt ez a kötet, a zsebkönyv műfajából fakadóan eleve szűkös válogatás miatt, kevésbé tudja reprezentálni. Mégis megsejthetünk valamit az évtizedek során végbement változásról, ha egymás mellé helyezzük az 1978-as *Tamariszk* kötet *Óda a favágóhoz* című versét s a 2007-ben az *Intarziában* megjelent *Tónit*. A korábbi vers pátoosza, retorikai megalkotottsága helyett az utóbbiban már a hétköznapi nyelv díszítetlenségében szólal meg a költő, ezáltal sokkal inkább előtérbe helyeződik a versbeszélő nézőpontjából szemlélt személy leírása és a leírás révén a világhoz való viszony etikai dimenziója. Mindezekkel együtt is egyetérthetünk Végh Attilával, aki szerint „Vasadi költészete nem

szakaszolható, ő mindig a legbelső – ugyanakkor legmesszebb kivetülő – szenvedés álláspontjáról írt és ír, legfeljebb abban az értelemben állapíthatunk meg »fejlődést«, hogy a megélt, megírt, közszemlére tett bensőben a személyes létezés iránya a jézusi példával milyen hőfokon, milyen mélységben tud összelobbanni. Ez a harmónia a kilencvenes évek 49 Vasadi-lírájában bontakozott ki.”

¹ Maga a műfaj: *zsebkönyv* is megérne ehelyütt is néhány méltató mondatot, de most legyen annyi elég, hogy a könyvecske valóban elfér egy közepes méretű zsebben, a megvásárlásához szükséges pénz pedig egy még kisebbben.

² Elég talán csak utalni József Attila a külvárost, a proletárlétet megjelenítő verseire.

